

Kristel en Janssen ook in eigen persoon buitenlandse vakgroepen bezoeken, maar daarvoor ontbreken tot hun spijt de middelen.

Ook de docenten zouden zo'n bezoek verwelkomen – het bieden van emotionele steun is niet de minst belangrijke functie van de IVN. Kristel: "De docenten in het buitenland moeten vaak echt knokken om hun positie te behouden. We krijgen allebei regelmatig brieven van mensen die even hun leed willen klagen, of

juist willen melden dat het goed gaat, bijvoorbeeld wanneer iemand een professoraat krijgt."

Dé kans om elkaar te ontmoeten is het congres dat de IVN iedere drie jaar organiseert, een wetenschappelijk colloquium en een massale reünie. Janssen en Kristel zien al uit naar de bijeenkomst van 1997, als in Leiden het tweehonderdjarig bestaan van de neerlandistiek wordt gevierd. "Daar willen we wel een feest van maken."

Belangstellenden in Nederland en Vlaanderen kunnen het werk van de IVN steunen door buitengewoon lid of donateur te worden. Inlichtingen:

Internationale Vereniging voor Neerlandistiek (IVN)
Raadhuisstraat 1
2481 BE Woubrugge
telefoon 0172-518243
fax 0172-519925

Engelse katten kunnen geen kopjes geven – die staande uitdrukking ontbreekt in het Engels. Aan de andere kant kennen Engelsen een woord voor de bittere, witte laag onder de schil van de sinaasappel: pith. Welke woorden ontbreken in onze taal, en wat heeft het Nederlands wat andere talen niet hebben?

Peter Burger

Het is nergens zo gezellig als in het Nederlands

Gaten in de taal

Je hoort een nieuw woord, en plotseling besef je wat je tot dan toe hebt gemist. Het doelpunt dat de achterstand opheft, is de *gelijkmaker*, maar hoe heet de treffer die de achterstand tot één doelpunt verkleint? Voetbalfans kennen het antwoord: de speler die de stand van 3-1 op 3-2 brengt, scoort de *aansluitings-treffer* (ook wel: *aansluittreffer*). De term is overgenomen uit het Duits: *Anschlussstor* of *-treffer*.

Soms wordt in de behoefte aan nieuwe woorden voorzien met eigen fabriek (inkijkoperatie, kraslot), maar meestal worden de gaten in de markt gevuld met importwoorden (*Aha-erlebnis*, *running gag*, *insider*, *timing*). Je hoeft geen purist te zijn om je af te vragen waarom de Nederlandse taalgemeenschap niet vaker zelf een woord schept voor verschijnselen die het benoemen waard zijn.

Waarom heeft het Nederlands nog geen staande uitdrukking voor *esprit d'escalier* of *Treppenwitz*, het gevatte antwoord dat je te binnen schiet als het te laat is? Of voor het bloemetje

waarmee mannen een echtelijke mistap hopen goed te maken, dat Duitsers kennen als *Drachenfutter* ('drakevoer')? Ook het omgekeerde komt voor. Rudy Kousbroek verbaasde zich er al eens over dat Engelse katten geen *kopjes geven* – in dit geval is het Nederlandse idioom rijker.

● ENQUÊTE

Zijn er meer van die plaatsen waar talen elkaar niet volledig overlappen? Op zoek naar zulke lacunes hield Onze Taal een informele enquête onder docenten Nederlands in het buitenland, vertalers en buitenlandse studenten. Die leverde in de eerste plaats een groot aantal woorden op voor nationale lekkernijen, gebruiksvoorwerpen en gewoonten. Zo kennen Basken het onderaardse hol waarin terroristen hun wapens, explosieven en gekidnapte personen verbergen als *zulo* ('De politie heeft een *zulo* ontdekt'). *Duende* is voor Spanjaarden de inspirerende kracht die flamenco tot flamenco maakt ('Die gitarist heeft *duende*').

En probeer als Nederlander maar

eens aan een buitenlander uit te leggen wat een Hoogheemraadschap en een Riagg zijn, of voordeurdelers en tweeverdieners. Nederlandse jongeren *gaan op kamers*. Hun leeftijdgenoten in Italië zo nu en dan ook, maar daar bestaat in een huisbakken cultuur als de Italiaanse geen uitdrukking voor. "De vertaling *andare ad abitare per conto suo* is dan ook nattevingerwerk", aldus een docent aan de vertalersopleiding in Milaan.

Verrassender zijn de woorden en uitdrukkingen die alledaagse, alom bekende dingen, personen en gevoelens benoemen. Waarom heeft een zeevarend volk als het Nederlandse niet één, kernachtig woord voor 'gunstige wind', zoals het Noorse *bør*? En zou het niet praktisch zijn om – net als het Deens – één enkel woord te hebben voor 'grootmoeder-van-vaderszijde' (*farmor*) en een voor 'grootmoeder-van-moederszijde' (*mormor*)? Andersom blijkt het niet eenvoudig om *overzichtelijk* en *inhoudelijk* van een dekkende Engelse vertaling te voorzien.

● **PRIETPRAATTAALTJE**

Gevraagd naar unieke uitdrukkingsmogelijkheden van het Nederlands, noemden onze informanten de knusheid die tot uiting komt in het veelomvattende begrip *gezellig* en in de nationale voorkeur voor verkleinwoorden. Is het mogelijk om in andere talen de samengebalde kneuterigheid weer te geven van *saampjes* (of *in je eentje*) in het *zonnetje stilletjes* genieten van een *biertje*? Hoe geef je het verschil weer tussen *Geef me er nog een* en *Geef me er nog eentje*, tussen *met z'n tweeën* en *met z'n tweetjes*?

In Milaan breekt men zich het hoofd over zinnen als: 'Zullen wij gezellig samen een kopje koffie drinken?' Ook Italianen houden van gezelschap en van koffie. Maar woorden als *simpatico* en *accogliente* duiden slechts één dimensie van het Nederlandse 'gezellig' aan. En bij een letterlijke vertaling van 'kopje' zien Italianen alleen een heel klein kopje voor zich. Ook lastig zijn zinnen die aangeven dat het juist niet gezellig is: 'Nou, gezellig hoor!', of: 'Gezellig is anders.'

Het is dus nergens zo gezellig als in het Nederlands, al blijkt ook het Tsjechisch een behoorlijk knusse taal. Ook het Tsjechisch is een "prietpraattaaltje, waarin elk zelfstandig naamwoord, telwoord en bijwoord liefkozend, soms schertsend, soms

een beetje geringschattend kleiner gemaakt kan worden", aldus vertaalster Olga Krijtová, die Nederlands doceert aan de Praagse Karelsuniversiteit.

De mogelijkheden om woorden te verkleinen zijn in het Tsjechisch zelfs nog groter dan in het Nederlands. Krijtová: "We kunnen ook adjectieven kleiner en knusser maken, iets wat ik in het Nederlands altijd bittermiste. Ik moet bekennen dat ik soms de verleiding niet kon weerstaan en een rood appeltje als *červeňoučké jablíčko* 'het roodje appeltje' in het Tsjechisch vertaalde, want ze oogden zo mooi roodjes in mijn herinneringen aan Holland."

Als vertaalster gelooft Krijtová niet in het bestaan van onvertaalbare teksten: wat in de ene taal gezegd kan worden, is in de andere op z'n minst

te omschrijven. "Wél bestaan er moeilijk vertaalbare losse woorden die de vertaler nachtmerries kunnen bezorgen. Maar men griezelt nu eenmaal graag, en de gevonden – of gecreëerde – vertaling na zo'n half slapeloze nacht is een heerlijke beloning."

Enkele van die 'moeilijk vertaalbare losse woorden' – een keuze uit de opbrengst van de enquête – zijn uitgesteld in de volgende twee lijstjes: eersteklas Nederlandse woorden die in het buitenland goede diensten kunnen bewijzen en vreemde woorden die gaten en gaatjes vullen in het Nederlandse lexicon. We weten zeker dat u er meer kent.

Stuur uw aanvullingen naar de redactie:
Laan van Meerdervoort 14a,
2517 AK Den Haag.

VAN BAALDAG TOT ORENMAFFIA

- **baaldag** – Natuurlijk hebben ook Duitsers wel eens een baaldag, maar hoe zeggen ze dat? Van Dale Nederlands-Duits offreert slechts het kleurloze *schlechter Tag*.
- **beleid** – In het Duits vaak vertaald met *Politik*, dat echter de bijklank mist van 'verantwoord' en 'gewetensvol'.
- **begeleiden** – Een woord uit de goed ontwikkelde Nederlandse zorgsector, dat volgens een Engelse vertaler niet precies gedekt wordt door *guide*, *counsel*, *support* en *supervise*.
- **etmaal** – Handzame aanduiding voor een periode van 24 uur, die vreemd genoeg in veel talen onbekend is. Engelsen behelpen zich met *twenty-four hours* ('period'), Duitsers met *vierundzwanzig Stunden*; alleen Duitse zeelui kennen een *Et-mal*. De Denen hebben er wel een woord voor: *døgn*.
- **flauw** – Als in *Doe niet zo flauw* en *Wat flauw*. Naar de mening van de docente Nederlands in Coimbra een gemis in het Portugees.
- **hijger** – Kan in het Duits alleen omschreven worden, net als *hijglijn*. In het Engels kennen ze hem wel: de *heavy breather*.
- **hoeveelste** – 'Die met die vrouwen.' 'O, Hendrik.' 'Hendrik de hoeveelste?' Onvertaalbaar in het Engels, waarin je niet zoiets kunt zeggen als *the how manieth?*
- **leedvermaak** – In het Italiaans houterig weergegeven met *gioia per il male altrui*, 'vreugde over het ongeluk van een ander'.
- **meevallen, tegenvallen** – Beruchte woorden in vertalerskringen, want moeilijk compact weer te geven. In het Duits wordt *het valt mee*: *Ich bin angenehm überrascht; das war eine angenehme Überraschung*.
- **orenmaffia** – Scheldwoord, gemunt door de schrijfster Karin Spänk. Verzamelnaam voor de genezers die oorzaken van lichamelijke kwalen niet in het lichaam zelf zoeken, maar 'tussen de oren'. Zelfs in Verenigde Staten, bakermat van orenmaffia, hebben ze er niet zo'n trefzeker woord voor.

In 1988 verscheen er een (momenteel niet meer leverbare) Nederlandse vertaling van Howard Rheingolds 'lexicon van onvertaalbare woorden in 45 talen'. De titel van die vertaling geeft al meteen een mooi voorbeeld: *Koro (Chinees): de hysterische overtuiging dat je penis steeds kleiner wordt (zelfst.nw.)*. Andere fraaie gevallen die Rheingold behandelt zijn **razbliuto** (Russisch): 'het gevoel dat een persoon voor zijn vroegere geliefde koestert', **kekau** (Indonesisch): 'ontwaken uit een nachtmerrie', **bol** (taal der Maja's): 'domme aangetrouwde familieleden', **to tartle** (Schots): 'het aarzelen bij herkenning van mensen of dingen', **fisselig** (Duits): 'zo gespannen dat je je werk niet meer naar behoren kunt verrichten', **uffda** (Zweeds): 'een uitroep van medeleven, te gebruiken wanneer iemand pijn heeft', **koyaanisqatsi** (Hopi): 'natuur uit haar evenwicht', **fucha** (Pools): 'het gebruik van tijd en middelen van de baas voor je eigen doel'.

VAN ACCIDENT-PRONE TOT WOLF WHISTLE

- **accident-prone** (Eng.) – Sommige kinderen vallen altijd uit het klimrek en krijgen steevast de schommel tegen hun hoofd. Bij gebrek aan een beter woord noemen Nederlandse psychologen zulke brokkenmakers *accident-prone*.
- **accident waiting to happen** (Eng.) – Schijnbaar onvermijdelijk ongeluk dat achteraf gezien wel degelijk vermeden had kunnen worden. Vaak gezegd van rampen zoals die met de veerboot Herald of Free Enterprise.
- **Bildung** (Dui.) – Zowel 'ontwikkeling' als 'genoten opleiding' en in nog ruimere zin: 'beschaving'.
- **Feierabend** (Dui.) – Einde van de werktijd; rust of vrije tijd na het werken. *Feierabend!*: 'Het werk is gedaan voor vandaag.'
- **freddura** (Ital.) – Woordspeling of geestige opmerking die als een koude douche werkt. Wie graag *freddure* debiteert, is een *freddurista*.
- **to frogmarch** (Eng.) – Iemand – speciaal een gevangene – met zijn viere bij alle ledematen beetpakken en met het gezicht naar beneden wegdragen.
- **the finger** (Eng.) – Het bekende obscene gebaar met de opgestoken middelvinger. Als handeling: *to give someone the finger*.
- **to kibitz** (Am. Eng.) – Ongevraagd advies geven terwijl je over de schouders van kaartspelers of schakers kijkt. Wie dit doet is een *kibitzer*.
- **natsukashii** (Jap.) – Bijvoeglijk naamwoord dat meestal vertaald kan worden met woorden in de sfeer van dierbaar, bemind, smachten, hunkeren en heimwee. *Natsukashii hito* (*hito* = mens) is een 'oude vriend of bekende'. Toch is het onvertaalbaar als het als volgt gebruikt wordt. Twee vrienden ontmoeten elkaar weer na twintig jaar en praten over vroeger. Zegt de een: 'Weet je nog dat die gekke docent Engels steeds verliefder begon te kijken naar dat mooie meisje op de eerste rij?' Als reactie zal de ander steevast antwoorden: '*Natsukashii*.' Dat wil zeggen: 'O ja, die goede oude tijd, dat weet ik nog goed zeg.'
- **níng** (Chin.) – Met de vingers een deel van de huid vastknijpen en draaien; middel om iemand pijn te doen.
- **oleh-oleh** (Ind.) – 'Reiscadeautjes'; kleine geschenken die na terugkomst worden uitgedeeld om de thuisblijvers te laten merken dat uit het oog niet uit het hart is.
- **pith** (Eng.) – Het wit onder de schil van de sinaasappel en andere citrusvruchten.
- **Pleitegeier** (Dui.) – Symbolische gier die faillissement aankondigt. Als er een bankroet dreigt, 'zweeft de *Pleitegeier* boven een firma'.
- **ponte** (Port.) – Als een vrije dag op dinsdag of donderdag valt, maken Portugezen een *ponte* (lett. 'brug') naar het weekend door de tussenliggende dag vrij te nemen. Italianen en Fransen gebruiken dezelfde uitdrukking.

Naar Frans voorbeeld wordt ook in Vlaanderen *de brug gemaakt*.

- **raspberry** (Eng.) – Afkeurend geluid, gemaakt door met gesloten mond de tong uit te steken en te blazen.
- **saudade** (Port.) – Portugese melancholie. Volgens een kenner: "het zeer Portugese en onbeschrijflijke gevoel van nostalgie, ontevredenheid, het willen van iets totaals, tegelijk opluchting en droefenis vanwege de pijn en de liefde die geweest zijn, die nog komen moeten en die nooit zullen komen." (J. Rentes de Carvalho, *Portugal: een gids voor vrienden*.) Wie *saudade* in zijn puurste vorm wil horen, moet naar een fado-zanger luisteren.
- **Schmutztoleranzgrenze** (Dui.) – De hoeveelheid vuil die iemand om zich heen kan verdragen.
- **siblings** (Eng.) – Broer(s) en zus(sen). Duits: *Geschwister*. Nederlandse hulpverleners hebben het bij gebrek aan zo'n compact verzamelwoord wel over *sibs* of *brusjes*.
- **sleet** (Eng.) – Natte sneeuw of hagel, gecombineerd met regen; soort neerslag waar het Nederlands niet één woord voor kent.
- **Sonntagskoller** (Dui.) – De sfeer in huis op zondagmiddag tegen vijven, als de kinderen zeurderig worden en niemand meer zin heeft om iets te doen.
- **wolf call, wolf whistle** (Eng.) – De fluittonen waarmee mannen hun waardering laten blijken voor passerende vrouwen.

Met dank aan Dorothé Beekhuizen, Helma Maessen, Ad van Ingen (Milaan), Margriet Lacy-Bruijn (Indianapolis), Antoinet Brink (Coimbra), Christine Kasper (Wenen), Olga Krijtová (Praag), A. Poli-Laban en Giancarlo Errico (Florence), Hans Beelen (Oldenburg), Marina Henselmans (Münster), Liesbet Winkelmolen en studenten, Paul van der Plank en Françoise Thornton-Smith, Jacqueline Mahieu, Tine Tursø (Leiden), Mike Hannay (Amsterdam), Theo Hermans (Londen), Hans de Vries (Rotterdam), Harry Cohen (Tervuren), Marcel Lemmens, Ron Meuris en collega's van de Faculteit Tolk-Vertaler (Maastricht), Laurette Artois (Frankfurt am Main) en Rob van der Zalm (Amsterdam).